

למהותה של ספירת העומר

ספירת העומר – ארבעים ותשעה ימים של חידוש

והתחדשות / עמית שקדי

שאלות בסיסיות על הספירה
פשטי המקראות
הספירות השונות
ממחרת השבת
חג מתן תורה

שאלות בסיסיות על הספירה

למשך ארבעים ותשעה ימים מצווה כל אדם מישראל לספור את ספירת העומר. הספירה מתחילה מיד לאחר צאת יום טוב ראשון של פסח ועד לחג השבועות, חג מתן תורה. סופרים בכך שאומרים היום כך וכך ימים שהם מספר שבועות לעומר. על כן עולה השאלה אם ספירת העומר היא מצווה אחת כללית, "מצוות ספירת העומר", או שמא יש כאן שתי מצוות שונות שמתחברות להן יחד – ספירת הימים וספירת השבועות. על דברים אלו כותב הרמב"ם בספר המצוות:

וכמו שמנין השנים והשמטים מצוה אחת כמו שבארנו (שם) כן ספירת העומר מצוה אחת. וכן מנה אותם כל מי שקדמנו מצוה אחת. והאמת מה שעשו בזה. ואל יטעך אמרם (מנחו' סו א) מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי ותחשוב שהן שתי מצוות.

(ספר המצוות לרמב"ם מצווה קסא)

הרמב"ם אומר ש"ספירת העומר" היא מצווה אחת וספירת הימים והשבועות הם חלק מאותה מצווה גדולה, אך אין לחשוב שכל אחד מהם הוא מצווה בפני עצמה. ועדיין מתוך דברי הרמב"ם יש לשאול מדוע יש צורך גם בספירת ימים וגם בספירת שבועות? אם ישנה בעיה בספירת השבועות, שהיא מעט מסובכת, מדוע לא להסתפק בספירת ימים בלבד, וכך דרך ספירת הימים נמנה את ארבעים ותשעה הימים הנדרשים? בגמרא במסכת מנחות מובאת מחלוקת אמוראים בנוגע לספירת הימים והשבועות:

אמר אביי: מצוה למימני יומי ומצווה למימני שבועי. רבנן דבי רב אשי מנו יומי ומנו שבועי. אמימר מני יומי ולא מני שבועי, אמר: זכר למקדש הוא. (בבלי מנחות סו ע"א)

אביי מבין שיש בתורה ציווי כפול: למנות ימים ולמנות שבועות, וכן אנו מונים בספירת העומר מדי יום, ואילו אמימר סובר שכיום יש לספור רק ימים ולא שבועות, זכר למקדש. מהו הזכר למקדש בספירת הימים לחדוד?

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמְּחֶרֶת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפֵה שֶׁבַע שָׁבָתַת תְּמִימַת תִּהְיֶינָה: עַד מִמְּחֶרֶת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיִּקְוָה.

(ויקרא כג, טו—טז)

מהתבוננות בפסוקים על ספירת העומר בפרשיית המועדות ישנן באמת שתי ספירות – ספירת שבועות וספירת ימים. לכאורה עולה מתוך קריאת הפסוקים שלספירת הימים יש יעד בקצה – ביום החמישים מקריבים מנחה חדשה לה'. ואילו לספירת השבועות אין יעד בקצה – סופרים שבעה שבועות שהם ארבעים ותשעה ימים. כלומר – למקדש היה צריך את היום החמישים, היום שמביאים בו למקדש את שתי הלחם. אך מהי מטרת ספירת השבועות? לשם מה יש לספור אותה, אם גם ככה היא מגיעה רק כמעט עד יום הבאת שתי הלחם?

ספירת העומר אינה המקום היחיד שבו התורה מצווה לספור, חיובי ספירה נוספים אנו מוצאים אצל היובל ואצל הזב והזבה. ביובל נאמר: 'וְסִפַּרְתָּ לְךָ שֶׁבַע

שְׁבַת שְׁנַיִם שָׁבַע שְׁנַיִם שָׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שִׁבְעַת שְׁבַתֹת הַשָּׁנִים תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה” (ויקרא כה, ח), ובזבה נאמר: ¹ וְאִם־טָהְרָה מִזֹּבָה וְסִפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהַר (ויקרא טו, כח).

בשלושה מקומות בלבד בתורה אנו רואים שיש ציווי לספור: ספירת העומר, היובל, זב וזבה. בכל המקומות אלו, לאחר המילה המורה על חובת הספירה (וספרתם, וספרת, וספרה) נאמר גם למי הספירה מיועדת. וספרתם לכם, וספרת לך, וספרה לה. כל אחד מן הסופרים צריך זאת בשביל עצמו.

בספירת הזב והזבה נאמר לה/לו – משמעות הדברים היא שהספירה שלהם היא בשבילם, בשביל תהליך שבעת הנקיים האישי שלהם, שהרי הם צריכים לוודא שעוברים עליהם שבעה נקיים כדי שיוכלו להיטהר לאחריהם. כך גם לגבי היובל, נאמר לך. בית הדין סופרים בשביל ישראל ארבעים ותשע שנים. על פי דברינו יוצא אפוא שספירת העומר באה בשבילנו, למעננו, שהרי נאמר בה לכם. אך מדוע אנו צריכים את ספירת העומר? מה משמעותה?

כיום אנו חוגגים את חג השבועות כחג מתן תורה. מתן תורה כפי שתכף נראה כלל אינו מופיע בתורה כחג שיש למנות ולחגוג. כל מה שהתורה מתארת לנו הוא את חג השבועות, קורבן שתי הלחם, אך כלל אין עיסוק בחג זה כחג מתן תורה. לא זו אף זו, כיום רואים את ספירת העומר כתהליך רוחני לקראת מתן תורה. המפרשים הרבו בדברים על ההכנה הנדרשת לקבלת התורה. בקבלה מדברים על הכנה רוחנית שנעשית על ידי בירור בספירות הקשורות למידות. אולם פשטי המקראות מורים לכאורה על ספירה אחרת לחלוטין, ספירה שמתחילה עם הבאת העומר עד שהיא מסתיימת ביום החמישים, היום שמביאים בו את קורבן שתי הלחם למקדש. כלומר, הספירה על פי פשטי המקראות היא ספירה בין העומר ובין שתי הלחם ולא תהליך שעוברים מפסח לחג מתן תורה. ומה ראו חז”ל לקשור את חג מתן תורה יחד עם שבועות, ועוד אחריהם המפרשים הגדילו וכרכו את ספירת העומר יחד עם ההכנה לקבלת התורה, מניין דבר זה? מהיכן זה הגיע אל עולמנו?

¹ וכך גם נאמר לגבי הזב.

נסכם עד כה את השאלות ששאלנו:

1. ספירת הימים וספירת השבועות – ספירה כללית או שתי מצוות שונות?
2. מהתבוננות בפסוקים העלנו שספירת הימים קשורה למקדש, ועל כן נראה שאמימר ספר אותה גם לאחר חורבן הבית כזכר למקדש. אם כן, מה עניין ספירת השבועות?
3. בעוד שני מקומות אנו מוצאים חובת ספירה – יובל, זב וזבה. בזב ובזבה הספירה נצרכת בשבילם, בשביל שבעת הנקיים שלהם. אך בשביל מה ספירות היובל והעומר נדרשות?
4. כיום חג השבועות נחוג כחג מתן תורה, דבר זה לא נכתב כלל בתורה. מניין חז"ל "הלבישו" את מתן תורה על שבועות, ועוד הראשונים הוסיפו בעניין ההכנה למתן תורה במשך כל ספירת העומר? מניין להם להגדיל ולעשות זאת?

פשטי המקראות

הפתיחות השונות בפרשיית המועדות

נתחיל דרך התמודדות עם פשטי המקראות. בפרשת אמור נמצאת פרשיית המועדות, הפותחת עם כותרת כללית לפרשיה:

וַיְדַבֵּר יְקֹנָק אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְקֹנָק אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לִיקֹנָק בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְקֹנָק מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם.

(ויקרא כג, א–ד)

הפרק מתחיל בדיבור ה' אל משה לומר לבני ישראל על המועדים. לאחר פסוק הפתיחה מופיע הציווי על השבת. אך מה לשבת אצל המועדים? מדוע נכתבת היא יחד עם פרשיית המועדות? ועוד, מדוע התורה נותנת פתיחה מחודשת למועדים לאחר הציווי על השבת? אפשר לחשוב חלילה שהתורה "התבלבלה", רשמה פתיחה לפרשיית המועדות ובטעות שבת נכנסה באמצע, ואז התורה החזירה אותנו שוב אל פרשיית המועדות עם פתיחה מחודשת.

האם כך הם הדברים? מדוע התורה לא הסתפקה בפתיחה הראשונה של הפרשה שהייתה קודם הציווי על השבת, או לכל הפחות היה לתורה לפתוח לאחר הציווי על השבת? אך מדוע השבת מגיעה בין הפתיחות השונות לפרשיית המועדים? לא מופרך לומר, באופן הבסיסי ביותר, שהתורה אומרת לנו – מצד אחד, שבת היא חלק מהמועדים, ומאידך נפרדת היא מהמועדים. אך הדבר דורש עוד ביאור מה הדברים אומרים לנו.

אם נתבונן היטב, שתי הפתיחות שונות זו מזו. בפתיחה הראשונה נאמר – אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש. ואילו בפתיחה השנייה נאמר – אלא מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם. על פי הפתיחה הראשונה, שפותחת את הציווי על השבת, נאמר שישראל מצווים לקרוא למועדים מקראי קודש. החידוש הגדול טמון בפתיחה השנייה לפרשיית המועדות – בני ישראל מצווים לקרוא למועדי ה' במועדם. ישראל הם אלו שקובעים את הזמנים. שבת קביעה וקיימא – קבועה וקיימת בטבע, אחר כל שישה ימים מגיעה השבת, שום דבר לא ישנה זאת. לעומת זאת, את המועדות ישראל קובעים דרך בית הדין שמצווה לקדש את החודש. ובדבר זה נעשה שיתוף בין ה' לבין ישראל – ישראל קובעים בפועל את המועדות וצריכים לקבוע אותם במועדם, כל מועד ומועד בזמנו. הרמב"ן מתייחס לנקודה זו של שתי הפתיחות השונות ולציווי השבת המגיע בתוך פרשיית המועדות:

והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש, שגם הוא יום מועד נקרא אותו מקרא קדש. ואחר כן הבדיל שאר המועדות ממנו, ואמר אשר תקראו אותם במועדם, כלומר באי זה יום מן השבוע שיגיעו בו, כי השבת קבוע הוא, ביומו יבא

לא נצטרך לקרוא אותו במועדו. ועל דעת רבותינו (ת"כ פרשה ט ה), "אשר תקראו אותם במועדים", רמז לעבורים, שתקראו אתם להם מועדים. (רמב"ן, ויקרא, כג, ב)

הרמב"ן אומר, הזכירה התורה את יום השבת שגם הוא נקרא מועד. מיד לאחר מכן הבדילה התורה את שאר המועדות ממועד השבת בכך שהמועדות אינם קבועים בטבע כמו השבת, שהרי המועדות יכולים לחול בכל שנה ביום אחר, ואילו השבת לעולם תחול ביום השביעי של השבוע.

פרופסור יוני גרוסמן טוען במאמרו על שתי הפתיחות שבפרשיית המועדות שלשם כך שבת נמצאת אצל המועדים, בשביל להראות את ההבדל ביניהם. לא רק שהמועדים יכולים לצאת כל שנה ביום אחר, שלא כמו השבת, אלא שהשבת אינה תלויה בנו, היא קבועה גם בלעדיו, ואילו המועדים תלויים בנו ובקידוש החודש. אך האם בשביל זה שבת הגיעה כפתיחה לכל פרשיית המועדות? ראשית, גם בפתיחה הראשונה נאמר "אלה מועדי", ברבים; אם שתי הפתיחות השונות באו להראות הבדל בין המועדים השונים היה אפשר לכתוב על השבת בלשון יחיד, ואז פתיחה נוספת למועדים, ברבים. נוסף על כך, בשביל שלומד התורה יחוש בהבדל בין השבת למועדים, היינו יכולים להסתפק רק בפרשיית המועדות גרידא, ואת עניין השבת שהיא נקבעת ללא תלות בנו היינו יכולים ללמוד ממקום אחר בתורה. על כן, לעניות דעתי נראה שאין דברים אלו מספקים, ולא נראה שהשבת באה כאן "רק" בשביל לנגד אותה אל מול המועדים.

פתיחה נוספת הקיימת בפרשיית המועדות היא דיבורו של ה' אל משה. ה' מדבר אל משה בכל תחילת ציווי על מועד – "וידבר ה' אל משה לאמר". כך לגבי העומר, שבת, סוכות, ראש השנה ויום כיפור. מועד אחד לא מקבל פתיחה משל עצמו: חג הפסח. חג הפסח נמשך אחר הדיבור של ה' למשה לגבי ציווי השבת. מדוע זה כך?

ספירת העומר במקרא

את פרשיית מצוות הבאת העומר פותחת התורה:

וַיְדַבֵּר יְקֹוֹק אֱלֹהֵי מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן.
(ויקרא כג, ט—י)

ישראל מצווים להביא את העומר מראשית הקציר של הארץ. קורבן העומר בא להתיר לנו לאכול מן התבואה החדשה שצמחה השנה, עד קורבן העומר כל התבואה החדשה אסורה מן התורה. לאחר הצייווי על קורבן העומר מגיעה התורה לדבר על מצוות הספירה – "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה". יש ציווי להתחיל לספור לאחר העומר שבע שבתות ממימות, ובסוף הספירה יש להביא את קרבן שתי הלחם. מטרתו של קורבן שתי הלחם על פי המפרשים היא התרת החדש במקדש. כלומר, קורבן העומר התיר את החדש בציבור, אך עד היום החמישים החדש נאסר במקדש, ולאחר הבאת קורבן שתי הלחם למקדש ביום החמישים הותר החדש אף במקדש.

בעצם, על פי פשטי המקראות ספירת העומר נעשית מהבאת העומר ועד הבאת שתי הלחם, ולא מפסח לשבועות כפי שכבר הערנו לעיל. לשם מה צריך ספירה בין העומר לשתי הלחם?

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת
תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיְקוֹק.

(ויקרא כג, טו—טז)

התורה מצווה לספור החל מ"מחרת השבת". מהי אותה ממחרת השבת? בדבר זה ידועה המחלוקת בין הבייתוסים ובין חז"ל למה קוראת התורה ממחרת השבת:

...שהיו בייתוסין אומרים: עצרת אחר השבת, ניטפל להם רבן יוחנן בן זכאי ואמר להם: שוטים, מנין לכם? ולא היה אדם אחד שהיה משיבו, חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר: משה רבינו אוהב ישראל היה, ויודע שעצרת יום אחד הוא, עמד ותקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל מתענגין שני ימים; קרא עליו מקרא זה:

אחד עשר יום מחורב דרך הר שער ואם משה רבינו אוהב ישראל היה, למה איחור
במדבר ארבעים שנה?

(בבלי מנחות סה ע"ב)

הבייתוסים הבינו כפשט המילים – ממחרת השבת הכוונה לשבת (ליום השביעי בשבוע רגיל) של פסח. ואילו חז"ל למדו שהשבת בפסוק זה מדכרת על יו"ט ראשון של פסח, כלומר, יש לספור החל מצאת חג ראשון של פסח. הגמרא במנחות (סה ע"ב—סו ע"א) הביאה מספר דרשות על כך שכוונת התורה במילותיה "ממחרת השבת" היא ליום טוב ראשון של פסח. כל הדרשות נדחו מלבד שתי דרשות שעומדות בעינינו. אולם, כל הדרשות – כולל הדרשות שנשארו – הוכיחו שכוונת התורה היא להתחיל לספור מצאת יום טוב ראשון של פסח, אך כלל לא הסבירו מדוע התורה בחרה לקרוא ליום טוב ראשון של פסח בשם שבת, הידוע לנו בתור היום השביעי של ימות השבוע. ומה טעם בחרה התורה לקרוא ליום טוב ראשון של פסח – שבת? ציווי נוסף על ספירת העומר מופיע בפרשת ראה:

שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפְּרֶנָּה מִהַחֵל חֲרַמְשׁ בְּקַמָּה תַּחֵל לִסְפֹּר שְׁבַעַת שְׁבַעַת: וְעִשִּׂיתָ חַג שְׁבַעַת לִיקוֹק אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יְדָךְ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ.
(דברים טז, ט—י)

בציווי זה כלל לא מופיע ציווי על ספירת הימים, אלא על ספירת השבועות בלבד. בנוסף, בפרשת ראה אין מדובר כלל על היום החמישים, אלא על חג השבועות. מה בין ספר ויקרא לדברים? ומה הדברים אומרים לנו?

נסכם השאלות בחלק זה:

1. מדוע פרשיית המועדות פותחת בשתי פתיחות שונות?
2. מה לשבת אצל המועדות?
3. כל מועד ומועד "קיבל" דיבור משל עצמו (וידבר ה' אל משה). מדוע חג הפסח הולך אחר הדיבור המופיע קודם הציווי על השבת ולא "קיבל" דיבור משל עצמו?
4. לשם מה צריך ספירה בין הבאת העומר להבאת שתי הלחם?
5. "ממחרת השבת" – מדוע בחרה התורה לקרוא ליו"ט ראשון של פסח שבת?

הספירות השונות

שמיטה ויובל

בספירת העומר אנו סופרים שבעה שבועות שהם ארבעים ותשעה ימים. מהי עניינה של הספירה הזאת? לשם מה יש לספור ארבעים ותשעה ימים? אומר האבודרהם:

והטעם שצוה הקדוש ברוך הוא לספור את העומר מפני שכל אחד מישראל היה עסוק בקציר שלו והיו מפוזרים כל אחד בגרנו, וצוה למנות כדי שלא ישכחו זמן עלייתם לרגל... ויש אומרים טעם אחר מפני שעולם בצער מפסח עד שבועות על התבואות ועל האילנות, לפיכך צוה הקדוש ברוך הוא לספור ימים אלו כדי שנזכור צער העולם ולשוב לו בלבב שלם ולהתחנן לפניו לרחם עלינו ועל הבריות ועל הארץ שיהיו התבואות כתקנן, שהם סבת חיינו שאם אין קמח אין תורה. וזש"ה (ירמיה ה, כה) ואמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חוקות קציר ישמר לנו, אלו שבעה שבועות שבין פסח לעצרת. (אבודרהם, תפילות הפסח)

האבודרהם אומר שעניין ספירת העומר הוא מפני שכל אחד מישראל היה עסוק בקציר שלו, וכדי שלא ישכחו שעליהם לעלות לרגל ציווה הבורא שיספרו כל אחד ואחד כדי שיזכרו את זמן עלייתם לרגל.

עוד הוא מביא שיש אומרים שבשבעה שבועות אלו יש צער לעולם, ועל כן יש לספור ספירת העומר כדי שנזכור שיש צער בעולם וזה יגרום זה לנו לשוב בתשובה ולהתחנן לפני הבורא.

שני הסברים אלו של האבודרהם מסבירים את ספירת העומר כדבר טכני שנועד להזכיר לנו משהו אחר: או שנועד להזכיר את זמן עלייתם לרגל או שנועד להזכיר להתפלל על העולם. אך לפי הסברי האבודרהם אין עניין מהותני בימי ספירת העומר, אין להם תכלית בפני עצמם, אלא הם משמשים כלי עזר לדבר אחר. הסבר זה קשה, שהרי על ספירת העומר אנו חוגגים את חג השבועות – שנקרא על שם השבועות שאנו סופרים. לומר שאין בספירה עצמה משהו תכליתי בפני עצמו נראה מעט קשה.

ספר החינוך מסביר את ספירת העומר על פי הרמב"ם יותר כספירה השייכת דווקא לפני חג השבועות:

ומפני כן, כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא.

(ספר החינוך, מצוה שו)

אנו סופרים ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה. בעצם הספירה אנו משקפים את השאיפה שלנו לקראת היום הגדול של מתן תורה, והמניין, הספירה מראה לאדם כי כל ישעו וחפצו הם להגיע לזמן שהוא סופר אליו. החינוך אמנם מפרש שהספירה היא בין יום טוב של פסח עד נתינת התורה, ובא להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד. אך בסוף דבריו כותב כי המניין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא. גם כאן נראה שהמניין של הימים משמש כעזר בלבד, כדי לסמל לאדם מה ייעודו, מה רצונו. ועוד, ספר החינוך מבין שהספירה היא לקראת היום הגדול, אך הספירה כפי שמתוארת במקרא אינה לקראת מתן תורה אלא לקראת שתי הלחם.

אור החיים בפירושו על התורה כבר פירש את ימי ספירת העומר כתכלית בפני עצמם:

ואמרו ז"ל (זוהר ח"ג צד א) כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו דן בה כמשפט נדה שדינה לספור ז' נקיים, וצוה שיספרו ז' שבועות ואז יהיו מוכשרים להכניסתם כלה לחופה, והגם כי שם ז' ימים וכאן ז' שבועות, לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל שיער התמים דעים כי כן משפטם.

(אור החיים, ויקרא, כג)

אומר אור החיים, יש להשוות את ימי ספירת העומר לספירת הזב והזבה, כפי שהזבה (והנידה מחכמים) מצווה לספור ז' ימים נקיים כדי להגיע לטהרה כך גם בני ישראל מצווים לספור כדי להתנקות מהטומאה ולהגיע נקיים אל מעמד מתן תורה.

אך גם אור החיים מתאר את הספירה כספירה אל היעד, שהוא מתן תורה. ועוד, שהזבה באמת צריכה לראות שבעה ימים שהיא נקייה בהם מדם, לא הספירה עצמה מטהרת אותה אלא התהליך שעוברת לאחור שבעה ימים נקיים. על פי דבריו של אור החיים בספירת העומר, הספירה עצמה היא זאת שתעלה אותם מטומאה לטהרה, והדברים מעט קשים לגבי ספירת העומר. ברם, אם נלך בדרכו של אור החיים נראה שבעצם ההשוואה לספירה אחרת יש כדי לעמוד על משמעותה של ספירת העומר, אך נראה שלא דווקא לספירת הזבה יש להשוות.

בספירת העומר אנו סופרים שבעה שבועות שהם ארבעים ותשעה ימים. ספירה דומה מאוד נמצאת אצל היוכל, ספירת השנים של היוכל דומה בדרך ובמספר הסופי שמגיעים אליו – שבעה שבועות של שבעה ימים שלאחריהם מגיע היום החמישים. דרך דמיון זה נרצה להתחיל דברינו. על עניין השמיטה כתוב בפרשת בהר כך:

דָּבַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תְּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְּתָה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לִיקוֹק: שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאִסַּפְתָּ אֹתָהּ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שִׁבְתָּ שַׁבְּתוֹן יְהִיֶּה לָאָרֶץ שִׁבְתָּ לִיקוֹק שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר: אֵת סְפִיחַ קִצְיֶךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עֲנָבֵי נִזְיֶךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יְהִיֶּה לָאָרֶץ: וְהִיְתָה שִׁבְתָּ הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה לֶךְ וּלְעֶבְדְּךָ וְלִאֲמִתְּךָ וְלַשִּׁכְיֶךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: וּלְבַהֲמֶתְךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כְּלִיתְבוֹאָתָהּ לְאָכֹל.

(ויקרא כה, ב—ז)

התורה מצווה את בני ישראל שכאשר הם מגיעים לארץ היא "צריכה" לשבות. שש שנים האדם עמל, זורע, קוצר וזומר, ולאחר שש שנים, בשנה השביעית, יש לשבות מכל מלאכה הנעשית באדמה, הארץ שובתת לה'. האדמה שייכת לה'. לאחר הציווי על השמיטה עוברת התורה לדבר על היוכל:

וְסִפַּרְתָּ לֶךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים וְהָיוּ לְךָ מִי שִׁבְעַת שָׁנִים הַשָּׁנִים תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: וְהָעֲבָרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעָשׂוֹר לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים תִּעְבְּרוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אֲרָצְכֶם: וְקִדְשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ כָּל־יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְּתֶם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבּוּ.

(ויקרא כה, ח—י)

התורה מצווה לספור שבע שבתות שנים – כלומר, שבע שמיטות עד שנת ארבעים ותשע לספירה. לאחר כל הספירה, בשנה החמישים, מגיעים אל שנת היובל. ביובל יש לקרוא דרור, חופש לכל היושבים בארץ, ביובל כל אחד ואחד חוזר אל מקומו המקורי, אל אחיזתו המקורית בארץ.

ישראל פעילים בשנה החמישים, הם המקדשים את השנה, הם קוראים דרור. ולא רק שהם אקטיביים, אלא ישראל הם אלה שמקדשים את הזמן, הם היוצרים אותו. כל זה עומד בניגוד לשנת השמיטה, שבה ישראל אינם אקטיביים ביצירת הזמן, אלא השמיטה מתרחשת מאליה, הארץ שובתת לה'. ישראל "אקטיביים" רק בשביתתם, אך פסיביים ביחס לשמיטה. אין קידוש של השנה השביעית כפי שיש ביובל. כלומר, לאחר שבע פעמים של שבע שנים שישראל שובתים בהן בשנת השמיטה, הם מגיעים למקום שבו הם הפועלים, המקדשים, היוצרים את הזמן ואת הקודש.

מהי מטרת השמיטה? באופן פשוט השמיטה יוצרת אצלנו את ההבנה שהכל שייך לה'. אין הדבר תלוי רק בנו. כדי שחלילה לא נגיע לכוחי ועוצם ידי כאשר אננו מגיעים לארץ ומתחילים להתנהל בכוחות עצמנו, אומרת לנו התורה שפעם בשבע שנים עליכם לשבות, ובכך תזכרו עניין זה שכל עבודתכם וההצלחה שלכם מגיעה אך ורק מאת ה'. הכל שייך לו יתברך. לאחר שבע שמיטות כאלו, שמשרישות בנו תודעה זו, מגיעה שנת היובל. בה אומרת התורה, יש לקרוא דרור לכל היושבים בארץ, כל אחד ואחד חוזר אל מקורותיו, אל העצמיות שלו. ביובל, בשונה מהשמיטה, אדם מתחבר חזרה אל האדמה, אל הקרקע. בשמיטה מתוך כך שהכל של ה' אנו שובתים לגמרי מהאדמה ואין לנו חלק בה, ואילו ביובל מתוך כך שהכל שייך אל ה' כל אחד חוזר אל מה ששייך לו, אל חלקו בתוך נחלת ה'. אנו עוברים תהליך מהשמיטה המבטאת שהכל שייך לה' אל היובל המבטא שהכל שייך אל ה', אך שלא כבשמיטה, ביובל מתוך כך שהכל של ה' כל אחד ואחד חוזר לחלק שיש לו מטעם היותו שייך לה'.

הדומה והשונה בין ספירת היובל לספירת העומר

הערנו כבר שספירת העומר וספירת היובל דומות בספירתן ובתצורתן, כעת נצלול להשוואה בין הפרשיות ונראה שהדמיון בין המקומות לא נגמר רק בדרך הספירה עצמה:

- א. שתי הפרשיות דומות בפתחתן: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם" – פתיחה זהה בשני המקומות הן לעומר והן לתחילת הציווי על השמיטה. כבר מפשט המקראות כמעט שאפשר היה לומר ששתי מצוות אלו הן מצוות חד פעמיות בכניסה הראשונה לארץ אחרי כל שנות הנדודים במדבר.²
- ב. לגבי העומר נאמר – ישראל מגיעים אל הארץ וקוצרים את קצירה (של הארץ) עוד קודם שבכלל התעסקו בה, לכאורה ללא שיש שייכות לישראל באדמה, ללא שיש להם קשר לקציר שהוציאה האדמה. כך גם בשמיטה ישראל עוזבים הכל, אין להם קשר לאדמה, מתנתקים ממנה. נראה שהדמיון הוא שבשני המקומות אין לישראל נגיעה וחלק פעיל במצווה. בעומר הם לא היו שותפים ביצירתו ובשמיטה הם מתנתקים מהאדמה בשמיטה.
- ג. ספירת השבועות בשני המקומות מתוארת כשבע שבתות. ביובל מדובר על שבע שבתות שנים, ואילו בספירת העומר מדובר על שבע שבתות (שבועות). הלשון שבתות מיוחדת בשני המקומות – בעומר זוהי פעם יחידאית בתורה ששבוע מתואר בתור שבת, שבתות, מלשון שבועות. לגבי ספירת היובל, זוהי פעם יחידאית בתורה ששנה מתוארת בתור שבת.
- ד. המספר 50: בשני המקומות, לאחר היום ה-49 מגיע היום החמישים. כלומר, אין הדרך נגמרת רק בספירת שבע השבתות, אלא לאחריה מגיע יום נוסף. היום החמישים לאחר שבע שמיטות הוא היובל. בספירת העומר היום החמישים הוא יום הנפת שתי הלחם, חג השבועות.

² "שלא נתחייבו בעומר קודם שנכנסו לארץ" (מנחות פד ע"א).

ה. מצוות הספירה שאנו עוסקים בה: בעומר כתוב "וספרתם לכם", ואילו לגבי היובל נאמר "וספרת לך". מהבדל זה דייקן חז"ל שביובל זהו בית הדין שמצווה לספור, ואילו את ספירת העומר כל אחד ואחד מישראל מצווה לספור.

ו. בתחילת פרשת בהר פותחת התורה בציווי על השמיטה:

דָּבַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לִיקוֹן.

(ויקרא כה, ב)

עוד קודם שהתורה מצווה על השמיטה עצמה, נאמר בה: "כי תבואו אל הארץ ושבתה הארץ שבת לה". מקובל להסביר שזוהי מעין כותרת לפסוקים הבאים ובהם יוסבר איך אנו מגיעים לאותה שמיטה, ומהי הדרך אליה. אך לכאורה היה אפשר להבין פסוק זה שעוד קודם תהליך הספירה של השמיטין והיובלות, ישר בהגיענו לארץ, הארץ שובתת לה'. ובאמת כך מפורש בליקוטי תורה:

הנה משמעות הכתוב כי מיד כי תבואו אל הארץ ושבתה קודם שיתחילו השש שנים. (ליקוטי תורה בהר, א)

קודם שיתחילו השש שנים וספירת היובל, הארץ שובתת לה'. על פי פירוש מחדש זה אולי אפשר לראות דמיון נוסף בין ספירת היובל לספירת העומר – שתי הספירות מתחילות ממחרת השבת.

בעקבות השוואות רבות אלו, נראה שאין זה מופרך להסתכל על ספירת העומר כעל ספירת יובל קטנה. נסביר: היובל מתרחש פעם בחמישים שנה, לאחר ארבעים ותשע שנים שבית הדין סופרים. העומר מתרחש פעם בשנה לאורך 49 יום, ולאחריו מגיע היום החמישים. בעומר, אנו מביאים את קציר הארץ ואומרים בכך שהראשית שייכת לה', הכל שייך לה'. לאחר חמישים יום אנו מגיעים לקרבן שתי הלחם, לחם שאנו הפקנו, אפינו ויצרנו לכאורה בעצמנו. וגם אותו אנו מביאים לה' – מתוך הבנה שגם כל הייצור שלנו הוא בברכת ה' ומגיע ממנו, ואין אנו היוצרים הבלעדיים. בשמיטה, אנו שובתים ובכך אומרים שהכל שייך לה'. לאחר שבע שמיטות כל מה

שקנינו בקרקעות הארץ – הכל חוזר לכל אחד ואחד, לאדם המקורי השייך לקרקע זו, וכל זה מתוך הבנה שהכל שייך אל ה'.

יוצא אפוא שכל שנה ושנה אנו סופרים וחוגגים מעין יובל קטן – המשריש בנו את אותה תודעה דתית, רק מכיוון אחר. במהלך תהליך היובל, כדי להגיע לתובנה הגדולה שצריכה להשתרש בקרבנו אנו שוכתים, כלומר עוזבים הכל. שוכתים לגמרי מעבודת האדמה. ואילו בעומר, בשביל להגיע לאותה ההבנה יש לנו "מתיר". כל התבואה החדשה אסורה עד "שיבוא" העומר ויתיר לנו את התבואה החדשה, מתוך שאנו מביאים את הראשית לה'. וכך גם שתי הלחם ממש בתור "מתיר" להתיר לנו את התבואה. היעד דומה אך הדרך שונה.

בנוסף לכך, את ספירת היובל עושים בית הדין כמייצג של כלל ישראל – ספירת היובל יוצרת תודעה לאומית שהכל שייך לה', כל הקרקעות והעבדים חוזרים לקדמותם ברמה הכלל ישראלית. לפי זה, ספירת העומר שעושה כל אחד ואחד יוצרת תודעה אישית שהכל שייך לה', כל אחד ואחד סופר בעצמו, יוצר לעצמו תודעה דתית זו.

ממחרת השבת

שבת

כדי להבין לעומק איך חז"ל הבינו שכוונת התורה באומרה "ממחרת השבת" היא ליו"ט ראשון של פסח יש להסתכל בפסוקי המקרא ולנסות להבין מה באמת התורה התכוונה ב"ממחרת השבת". כפי שהערנו לעיל, ישנם שלושה קשיים מרכזיים בפרשית המועדות שעלינו להתמודד איתם:

- א. מדוע נצרכות שתי פתיחות לפרשיית המועדות ולא מספיקה פתיחה אחת?
- ב. מדוע שבת נמצאת כחלק מפרשיית המועדות, ומדוע מיוחדת לה פתיחה משל עצמה?
- ג. מדוע יו"ט ראשון של פסח נקרא (על פי חז"ל) בשם שבת?

הציווי על השבת המופיע בתחילת פרשיית המועדות איננו ציווי יחידאי על השבת בתורה. השבת מופיעה כציווי אף בפרשות יתרו, כי תשא, ויקהל, ואתחנן. בכל המקומות שמנינו שבת ניתנת עם טעם נוסף. כך מופיע טעם בפרשת יתרו:

כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְקֹנֵק אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בִּרְדָּה יְקֹנֵק אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ.

(שמות כ, יא)

בפרשת כי תשא מופיע גם הטעם לשמירת השבת וגם העונש של מי שעובר עליה:

וְאֵתָה דָּבַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בְּיָנִי וּבְיַנְיָכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְקֹנֵק מְקַדְּשְׁכֶם: וְשַׁמְרְתֶם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קִדַּשׁ הוּא לָכֶם מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוֹמֵת כִּי כָל־הַעֲשֵׂה בָּהּ מְלֶאכֶה וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרֵב עֲמִיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן קִדַּשׁ לִיקֹנֵק כָּל־הַעֲשֵׂה מְלֶאכֶה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמֵת.

(שמות לא, יג—טו)

בפרשת ויקהל מופיע עונש וגם איסור נוסף: "לא תבערו אש בכל מושבתיכם", שדרכו אפשר ללמוד על טעמה של השבת:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קִדַּשׁ שַׁבָּת שַׁבְּתוֹן לִיקֹנֵק כָּל־הַעֲשֵׂה בּוֹ מְלֶאכֶה יוֹמֵת: לֹא־תִבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת.

(שמות לה, ב—ג)

בפרשת ואתחנן מופיע טעם אחר, לא כנגד הבריאה אלא לזכור כי עבד היית בארץ מצרים:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל־מְלֶאכֶתְךָ: וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבְּתוֹ לִיקֹנֵק אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל־מְלֶאכֶה אֵתָה וּבִנְךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל־בְּהֵמַתְךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כָּמוֹךָ: וְזָכַרְתָּ כִּי־עַבְדַּתְּ הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאֲךָ יְקֹנֵק אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְקֹנֵק אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת.

(דברים ה, יג—טו)

ואילו אצלנו בפרשת אמור מופיע ציווי השבת ללא הוספה כלל, ללא טעם וללא ענישה:

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְתוֹן מְקַרְאֵי קֹדֶשׁ כְּלִמְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לִיקוּק בְּכֹל מוֹשְׁבֵתֵיכֶם.

(ויקרא כג, ב)

אם כן, בפרשתנו מופיע רק הציווי עצמו של השבת, ללא טעם, ללא עונש, "רק" ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי – שבת.

שבועות או ימים

מצווה לספור ארבעים ותשעה ימים או שמא חמישים ימים?

כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום. ואם תאמר והלא לא ספרין אלא מ"ט יום. (תוספות מנחות, סה ע"ב)

התוספות שואלים מה הכתוב אומר כאשר הוא מצווה לספור חמישים יום, הרי אני סופרים ארבעים ותשעה ימים בפועל, ולא חמישים ימים?³ הרא"ש מתרץ תירוץ מחודש לשאלה זו:

ולי נראה שאין לנו צריכין לדחוקות הללו. כיון דכתב ביה בהדיא שבעה שבועות תספר לך אין לספור יותר משבעה שבועות, ומתספרו חמשים יום לא קשיא מידי. שכן דרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת מונה אותו בחשבון עשירית, ואינו משגיח על חסרון האחד. כיוצא בו, כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (בראשית מו) וכן ארבעים יכנו (דברים כה).

(רא"ש פסחים י, מ).

³ ומתוצאות התוספות: "ויש לומר שלא צוה הכתוב לספור חמשים, דהכי קאמר קרא: עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו, אי נמי חמשים יום תספרו והקרבתם דבתריה קאי, והכי קאמר: עד ממחרת השבת השביעית תספרו, ולא עד בכלל נ' יום, והקרבתם מנחה חדשה" (שם).

הרא"ש אומר שכאשר התורה אומרת חמישים יום אין היא מדייקת במספר, אלא מעגלת את הספירה כלפי מעלה. וכך נראים הדברים לדעת הרא"ש אף בפרשיית יוצאי כל נפש יעקב, שם נאמר שיצאו שבעים אנשים אף על פי שאם סופרים את כל היוצאים מגיעים למספר שישים ותשעה. התורה רצתה לכתוב את הדברים "בצורה יפה יותר", ועיגלה את המספר כלפי מעלה. אך האם כך הם הדברים? התורה באמת אינה מדייקת במספר ולכן עיגלה לחמישים? התורה מדייקת בכל אות ואות ואילו וכאן עיגלה את המספרים כלפי מעלה, למספר שאינו מדויק?

כפי שראינו בתחילה, לכאורה מפשט הפסוקים ישנו ציווי לספור שבועות וציווי לספור ימים. ראינו גם שבכל פעם שהתורה מצווה לספור היא מצמידה לספירה את מילת היחס "לך", ומשנה אותה בהתאם לנמען. מתוך זה אולי אפשר לומר אף יותר, רק במקום שמוצמדת בו המילה "לך" ליד ספירה מדובר בציווי לספור. ממילא כאשר אין נאמרת מילה זו אין כאן ציווי לספור. במה דברים אמורים? בוויקרא פרק כג נאמר כך:

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבֵּיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמִימֹת תַּהְיֶינָה: עַד מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לִיקוֹק.

(ויקרא כג, טו—טז)

המילה "לכם" מוסבת רק על הציווי לספור שבע שבתות תמימות, ואילו המילים "חמישים יום" באות לאחר המילה תספרו. רצוני לומר, אין מצוות ספירה של חמישים יום בפני עצמה. מצוות הספירה עומדת רק על השבועות. ובאמת כך אנו רואים גם בספר דברים, בפרשת ראה:

שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תִּסְפְּרֶנָּה מִהַחֲלֹץ חֶרְמֶשׁ בְּקַמָּה תַּחֲלֵל לְסֹפֵר שֶׁבַע שָׁבָתוֹת: וְעֵשִׂית חֹג שֶׁבָעוֹת לִיקוֹק אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נְדָבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן פְּאֶשֶׁר יִבְרַךְ יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ.

(דברים טז, ט—י)

כלל לא מופיע הציווי על הימים, אלא על שבועות בלבד.

אם נכונים דברינו, מה כוונת התורה אם כן באומרה "תספרו חמישים יום"? ברצוני להציע שמצוות הספירה היא לספור שבע שבתות תמימות. בדיוק כפי שמצווה התורה לגבי ספירת היובל – "וספרת לך שבע שבתות שנים". ממילא כאשר אדם סופר שבע שבתות הוא סופר גם ארבעים ותשעה ימים הכלולים בתוכם. כלומר, המילים תספרו יום – הרי זה כמו להסתכל אחורה על מה שיצא ולומר, תראו, יצא לכם עד כה חמישים יום, אך אין זו מצוות ספירה. כאשר אומרת התורה בפרשת אמור "עד ממחרת השבת השביעית" רצונה לומר תספרו שבע שבתות, ועד ממחרת השבת השביעית ייצא לכם כבר חמישים יום, ושם תביאו את העומר. כך נראה גם מדיוק בפסוקים: ממחרת השבת – כלומר מהיום הזה יש להתחיל, ואז התורה אומרת לנו עד ממחרת השבת השביעית – מה היא אומרת לנו בכך? היא אומרת לנו לאן הגענו, ולא שיש ציווי לספור עד לשבת זו.

כך נראים הדברים אף בפרשת בהר לגבי היובל: "והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה". כלומר, שבע שבתות יוצאות בסופו של דבר תשע וארבעים שנה. עיקר הספירה אם כן היא השבועות, הימים באים בשבילה. גם הם חשובים, הם מילוי השבוע, יום אחר יום, ובאמת יש להסתפק ולומר שהם מצווה בפני עצמה.

ממחרת השבת

כפי שראינו הפרשה מתחילה בציווי על שבת, ללא כל טעם או עונש הצמוד לציווי. השבת המדוברת באותו ציווי היא שבת הבריאה. בבריאה היו שישה ימים שה' עשה בהם את השמים ואת הארץ "וביום השביעי שבת וינפש". השבת הפשוטה, הציווי הבסיסי המבדיל את השבת מימות החול, ללא עונשים וטעם למצווה. שבת אינה רק היום השביעי, אלא יש להסתכל על השבת כיום המאחד את כל השבעה ימים לכדי אגודה אחת, לכדי שבת אחת גדולה. כפי שאומר המהר"ל:

וכאשר ברא השם יתברך את העולם הגשמי, הנה כמו שיש לגשם שש צדין, שהם צדין גשמיים, כך הוא לבריאת עולם ששה ימים, שבו נברא העולם הגשמי. ויום

השביעי בו שביטה, ולא היה בו הויה, וזה כנגד האמצעי, שאינו מתיחס לגשם, ודבר זה מבואר.

(תפארת ישראל מ)

יש שישה ימים והנקודה המרכזית באמצע אוספת הכל לכדי דבר אחד, ומחיה אותה – הנקודה האמצעית, היום השביעי. שבת היא השבוע השלם, שכולל את העולם הגשמי יחד עם הנקודה הרוחנית, וכך נוצר מעגל שלם, סבב של טבע בסיסי. מתוך כך אפשר להבין את המילה שבתות כמתייחסת לשבועות או לשנים – על ידי היום השביעי או השנה השביעית הכל נעשה אחד ונקרא בשם שבת – שבוע שלם: “ששת ימים תעשה מלאכה. כשם שנברא העולם ועתיד להבטל ולהתחדש אחר השבת” (רבינו בחיי שמות לח, כא).

העולם נברא במשך שישה ימים עד הסיום והשביטה ביום השבת.⁴ כעת אנו יכולים לחזור לפרשיית המועדות. כפי שראינו, הדיבור הראשון של ה' למשה בפרשייה כולל בתוכו הן את השבת והן את מועד הפסח. כמו כן, ראינו ששבת המופיעה לפנינו אין בה לא טעם ולא עונש, אלא יותר כמו הגדרת השבת בלבד – שישה ימים עושים מלאכה ויום השביעי שובתים שבת לה'. כעת נראה לומר שהדבר בא ללמדנו על הקשר הקיים בין השבת, אותה שבת בריאה, השבת כתהליך של שבעה ימים – שישה ימים שעובדים בהם ויום שביעי בו שובתים לה', ובין פסח הממשיך אותה.

את חג הפסח אנו חוגגים זכר ליציאת מצרים, יום יציאת מצרים. יש בריאת העולם, שבה נבראו כל הדברים המצויים לפנינו בעולם הגשמי, ויש יציאת מצרים, היום שבו התחיל המעבר מאנשים בודדים לעם ישראל. נראה שיש כאן מעין בריאה מחודשת של עם ישראל. ר' צדוק מעיר על קריאת התורה לפסח כשבת, ואלו הם דבריו:

⁴ “אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן – מיד נגאלים” (שבת קיח ע"ב) – כאשר ישראל שומרים שתי שבתות וביניהן ימי המעשה הם חוזרים אל הבריאה, אל השורש, שבת שהייתה קודם הבריאה ששת ימי המעשה ועוד שבת, ובכך נגאלים.

ולמה לא נכתב בתורה ממחרת הפסח שאינו אריכות לשון גם כן? והענין הוא דשבת הוא לשון נייחא, שבכניסת השבת כתיב (בראשית א', ל"א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, שמצא ה' יתברך נייחא בהבריאה [...] רק שצפה הקדוש ברוך הוא שיהיה אומה ישראלית ויקבלו עול מלכותו בשבת ויניחו כל עסקיהם לכבודו יתברך, וזה תכלית מעשה שמים וארץ. וכמו שאמרו "ימים יוצרו ולו אחד בהם" זה יום השבת (תנא דבי אליהו רבה פרק א'). אבל עיקר הנייחא היה ביציאת מצרים שכבר היה אומה שלימה כנסת ישראל שקיבלו עול מלכות. ואז מצא ה' יתברך נייחא בעולמו.

(פרי צדיק לחג פסח, אות טו)

אומר ר' צדוק הכהן, מה טעם קראה התורה לפסח שבת? שבת היא היום שנשלמה בו מלאכת הבריאה, אך הבריאה לא הושלמה, לא הגיעה לסיומה ולתכליתה עד שבאה האומה הישראלית וקיבלה עול מלכות. ובשביל ישראל שיקבלו עול מלכות נבראה הבריאה, תכלית שמים וארץ. אם כן בפסח, ביציאת מצרים, הושלמה לגמרי בריאת העולם, וה' מצא נחת בעולמו. עוד נחזור לדברי ר' צדוק, אך עוד קודם לכן ניגע בדבר נוסף שהתחדש תכף יציאת מצרים.

"בראשית", הזמן נברא בבריאה, ללא בריאה אין זמן. הקב"ה קידש את הזמן, את היום השביעי, קדושת הזמנים חלה על היום השביעי, קדוש ונבדל הוא משאר ימות השבוע. לאחר שבבריאה יצר הקב"ה את הזמן, בני ישראל מצווים לראשונה להצטרף לקב"ה בקידוש הזמנים ובקביעתם. כל זה מתרחש לקראת יציאת מצרים; לקראת הפיכת בני ישראל לבני חורין הם מצווים על מצוות "החודש הזה לכם". ישראל מקדשים את החודשים למטה וכך נקבעים המועדים גם למעלה. זהו השלב הראשון ביציאה ממצרים, המעבר הראשון מלהיות עבדים לבני חורין. ישראל שולטים בזמן, הם מעל הזמן, ומקדשים את הזמן בכך שהם קובעים אותו. כך הם מצטרפים לקב"ה בחידוש הבריאה. אפשר לומר שיש כאן מעין התחלת בריאה חדשה, כפי שהתחלת הבריאה התחילה מממד הזמן כך גם כאן, תכף יציאת ישראל ממצרים מתחדש לו ממד הזמן, קביעתם של ישראל את הזמנים ושליטתם בהם.

השבת בפרשתנו כתובה כחלק מפרשיית המועדים, אולם נפרדת היא משאר המועדים שהרי היא מועד קבוע שאינו תלוי בישראל. עם ישראל מצטרף לקביעת

הזמנים והמועדים בחג הפסח. במצרים בני ישראל היו משועבדים, כעבדים שאין להם זמן משל עצמם, אינם אחראים על הזמן שלהם. לאחר יציאת מצרים הזמן התחיל מחדש, עם ישראל התחיל לשלוט על הזמן, לקבוע מועדים חדשים, בריאה מחודשת, עם ישראל נברא מחדש. לאחר הפסח, לאחר שיצאנו ממצרים – ממחרת השבת.

שבת, כפי שהיא מתוארת בפסוקים שלפנינו וכפי שהראינו לעיל, מתוארת רק כשבת הבסיסית, שבת מצד זה שהיא מועד, מקרא קודש, שבת הבריאה. הציווי על השבת בא קודם פסח ותחת אותו הדיבור של ה' למשה. לומר לך, כדברי ר' צדוק, פסח הוא המשכה הישיר של אותה השבת, פסח מסיים את אותו תהליך של הבריאה לשם ה'. אך נראה שיש לצעוד צעד מעבר לדברי ר' צדוק. פסח הוא גם מעין השלמת הבריאה, אך יש בו גם צד של תחילת הבריאה. כפי שכותב ר' צדוק "תכלית מעשה שמים וארץ בשביל ישראל שיקבלו עול מלכותו יתברך", אך ביציאת מצרים באמת ישראל עוד לא קיבלו עליהם עול מלכותו יתברך.

ביציאת מצרים נהפכו ישראל מבודדים לעם ישראל, הדרך להפיכת ישראל לעם ה' עוד עוברת כברת דרך. אם כן, אפשר להסתכל על יציאת מצרים לא רק כסיום הבריאה אלא גם כהתחלה של בריאה חדשה, בריאת עם ישראל, יצירתו בדרכו להיות עם ה', עם שמקבל עליו את עול מלכותו יתברך. פסח הוא התחלה של בריאה חדשה שמובילה בסופו של דבר לאותה השלמת הבריאה ראשונית שהסתיימה בשבת. בריאת העולם נבראה ביום ראשון, ממחרת השבת. וכך גם בריאת עם ישראל מתחילה תכף אחר פסח, מיד אחר יציאת מצרים, ממחרת השבת. יום טוב ראשון של פסח הוא מעין השבת שהייתה קודם בריאת העולם, מעין איפוס והתחלה מחודשת של הבריאה.

ההתחלה החדשה, הבריאה של העולם הייתה בשבעה ימים. כעת נראה לומר שממחרת השבת הכוונה באמת ממחרת חג הפסח. התחלה חדשה, בריאה חדשה שמתחילה משבת. התורה משתמשת במילה "שבת" לתאר את יום טוב הראשון של פסח ולהדגיש שבפסח יש מעין התחלה חדשה – הביטוי "ממחרת השבת" מלמד על התחלה חדשה, בריאה חדשה.

העולם עתיד להתחדש אחר השבת, וכבר בעולם שלנו הבריאה מתחדשת ונשלמת אחר השבת, על ידי ישראל, בישראל. לכן התורה מצמידה את חג הפסח לשבת ומביאה את השבת לפרשה שלנו. שבת הבריאה חוזרת על עצמה כביכול ביו"ט הראשון של פסח, והתורה "משתמשת" במושג "שבתות" כעין ה"שבת", ומשמעות שבתות – תהליך של שבוע שלם שעוברים בו מסלול שלם של טבע, של בריאה. שבתות אלו מחדשות את הבריאה, יוצרות בריאה חדשה, ולא כשבועות סתם שהם כחלק מהשנה.

לאחר השבת

התורה אומרת "כי תבואו אל הארץ" – בפעם הראשונה שמגיעים אל הארץ מביאים את העומר, ראשית הקציר של אדמת ארץ ישראל. יצאנו ממצרים, עברנו את המדבר שבו היינו תלויים בניסי ה', וכעת אנו לכאורה תלויים בעצמנו. התורה אומרת שדווקא עכשיו, כאשר אתם מגיעים לארץ עליכם להביא את העומר. ראשית הקציר צריכה לבוא אל הכהן שיניף אותה לפני ה' – בכך אנו מבטאים שהראשית שייכת לה', אין זה שייך לנו. לאחר מכן אנו עוברים שבע שבתות שמטרתן להפך את טבענו מעבדי פרעה לעבדי ה'. אין זה מספיק רק לצאת ממצרים, צריכים אנו לשנות ולהפך את הטבע בתוכנו כדי לעבור להיות לגמרי עבדי ה'. בשביל להיות בנים ושותפים של הקב"ה בעולם אנו צריכים להפך את טבענו – היפוך הטבע אין מספיק לו רק שבוע טבעי אחד, אלא הוא נעשה על ידי ספירת שבע פעמים של שבע.

לאחר שדימינו את יום יציאת מצרים לשבת שקודם הבריאה, להתחלת הבריאה של עם ישראל, כעת יש צורך בשבוע של בריאה. אך שבוע שלם בתורה מסמל זמן של טבע, וכדי להפך את טבענו יש צורך בשבוע של הבריאה כפול עצמו. טבע כפול טבע, או במילים אחרות "הטבע שבתוך עולם הטבע", "חידוש הבריאה בתור עולם הבריאה". במובן הכללי ישראלי יש צורך בשבע שבתות שנים כדי לחולל את השינוי הכללי הגדול, כדי להפוך להיות "שותפים עם ה'". במובן הפרטי יש צורך בשבעה שבועות כדי לחולל בעצמנו את השינוי ולהפך את טבענו לחזור אל עצמיותנו. בעצם

אנו עוברים תהליך עד להשלמת הבריאה של עם ישראל לעם ה', והיא מתקיימת ביום החמישים – בחיבור המלא בינינו לבין הקב"ה.

מהעומר עד שתי הלחם – מההבנה שכל הראשית שייכת אל ה' עד שתי הלחם, שבהם אנו שותפים עם הראשית, אנו יצרנו דבר מה מתוך הראשית, ואותו אנו מניפים לה' – לכאורה את פרי עמלנו המשותף. כך גם בספר דברים מתואר חג שבועות כחג לפני ה' לאחר שבעה שבועות. לאחר כל השבועות אנו יכולים לעשות חג לפני ה', לשמוח לפני ה' דרך החיבור: "מִסַּת נְדָבַת יְדָךְ אֲשֶׁר תִּתֵּן כְּאֲשֶׁר יְבָרְכֶךָ יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, י). נדבת ידך כאשר יברכך ה' אלוקיך. מיציאת מצרים לשבועות.

תהליך זה מתרחש בספירת היובל וביובל. בתחילה הארץ שובתת לה', הכל שייך לה'. אנו עוברים תהליך של שבע שביעיות, ואנו מגיעים אל היובל שהכל בו שייך לה' וכל אחד חוזר אל אדמתו, המקום שלנו תחת כנפי השכינה.

הן ליובל והן לספירת העומר משותף היום החמישים. היום החמישים דומה ליום השמיני; הטבע כולל בתוכו שבעה ימים, ושמונה הוא מספר הבא מעל הטבע, מעבר לטבע. ביום זה אנו נעשים כביכול "שותפים עם הקב"ה" כפי שביארנו לעיל. שמחים לפניו בשלו ושלנו. לאחר ספירת העומר, לאחר שעברנו את התהליך, אנו מביאים את שתי הלחם, תוצר משותף שלנו יחד עם הקב"ה. דברים אלו אמורים אף על היובל, ביובל אנו חוזרים אל האדמה שלנו, נעשים שותפים עם הקב"ה מתוך כך שהכל שייך לה' – יש לנו חלק ונחלה באדמת ה', ואין אנו רק עוזבים הכל כפי שעשינו בשמיטה, כעת אנו שותפים יחד עם ה'.

לעיל ראינו שנחלקו אביי ואמימר בגמרא אם כיום יש למנות ימים ושבועות, או שמא יש למנות ימים לחוד זכר למקדש. מהו הזכר למקדש שאמימר דיבר עליו?

ואמימ' מני יומי ולא מני שבועי', אמ' זכר למקדש הוא. פי' ספיר' השבועו' אינה אלא זכר למקד', ולכך לא היה מונה שבוע' עם ברכ' הימי'.

(רבינו ירוחם, תולדות אדם וחווה נתיב ה, ד)

רבינו ירוחם מבין שמניין הימים בזמן הזה מן התורה, שהרי מניין הימים אינו תלוי בקורבן העומר, ואילו ספירת השבועות תלויה בקורבן העומר ולפיכך אינה אלא זכר

למקדש. כלומר, על פי רבינו ירוחם אמימר מנה רק ימים זכר למקדש. כוונת הגמרא היא שהזכר למקדש הוא השבועות, ועל כן אין לספור שבועות (על פי אמימר) בימינו. פירוש זה קשה, שהרי כאשר הגמרא מביאה טעם זה של זכר למקדש במקומות אחרים כוונתה היא שמה שאנו עושים – או במקרה שלנו עצם הספירה – זה כשלעצמו זכר למקדש, ולא כדברי רבינו ירוחם. לעומת רבינו ירוחם כותב השפת אמת שספירת הימים היא הספירה השייכת לזמן שהמקדש בנוי, ואלו דבריו:

ולכן "ל' דהני ב' מצות ספירת הימים מצד הקרבת העומר ושתי הלחם. וספירת השבועות לשם החג בעצמו והשתא אמר אמימר דכל המצות שאין נוהגין בזמן הזה לא מצינו להם זכר. רק מצות שהי' נוהגין במקדש עשו זכר למקדש ולהכי מני יומי זכר למקדש. אבל מצות ספירת שבועות לית בהו זכר למקדש. ואין להקשות לפי"ז אדרבא נימא דמצות ספירת שבועות יהי' מדאורייתא גם האידנא כיון דהם לצורך חג השבועות. ז"א דהא כתיב מהחל חרמש כו' והיא קצירת העומר וכיון דאין לנו עומר ליכא מה"ת ספירה כו"ל.

(שפת אמת, מנחות סו ע"א)

מתוך דיוק הפסוקים וההבדל בין הפרשיות המדברות על ספירת העומר אומר השפת אמת שספירת הימים קשורה למקדש, היא הספירה בין העומר לשתי הלחם; ואילו ספירת השבועות היא לשם החג, כפי שעולה מהפסוקים בפרשת ראה (דברים טז), שם מוזכרת רק ספירת השבועות ללא ספירת הימים. ואם כן, על פי השפת אמת אמימר ספר ימים זכר למקדש, כי ספירת הימים היא הספירה שספרו במקדש, ועל כן היא הספירה אותה סופרים כאשר עושים זכר למקדש.

דברים אלו של השפת אמת מעט קשים, הרי אנו מוצאים בפרשיית המועדות בפרשת אמור את ספירת השבועות בנוסף לספירת הימים, ועוד שספירת השבועות מופיעה עוד קודם לספירת הימים. עוד יש לומר, השפת אמת מסביר שספירת הימים היא הספירה הנעשית בין הבאת העומר להבאת שתי הלחם ואילו ספירת השבועות היא לשם החג. אך אם נדייק בפסוקים עוד יותר, לא נאמר על ספירת הימים שהיא מתחילה מהבאת העומר אלא רק שהיא מסתיימת לאחר השבת השביעית, ומן הפסוקים עולה דווקא שספירת השבועות קשורה באופן הדוק להבאת העומר והיא

זו המתחילה משם. בנוסף, ביארנו לעיל שכאשר התורה מצווה לספור היא מביאה את חובת הספירה יחד עם המילה "לך" על הטיותיה השונות, ועל פי דברים אלו יוצא שחובת הספירה היא ספירת שבועות בלבד ואין כלל ציווי על ספירת ימים. והדברים דורשים ביאור.

אמימר מנה רק ימים. כיוון שספירת השבועות שייכת במהותה לזמן שבו בית המקדש קיים, בכל שבוע עובר האדם תהליך של שבוע שלם, מעגל שלם של עבודה. התהליך שאנו עוברים במשך שבועה שבועות – תהליך של בריאה מחודשת, הפיכת טבענו לטבע חדש, חזרה למקוריות, לעצמיות של נשמתנו, - הוא תהליך שיש לעוברו דווקא בין העומר לבין שתי הלחם. ספירת הימים ללא שבועות מנתקת את האדם מהתהליך שהוא עובר ונראית כספירה סתמית של יום אחר יום כדי להגיע ליעד, בלי עניין מהותי בעצם הספירה עצמה.

כאשר בחר אמימר לספור דווקא את הימים זכר למקדש, כל התהליך של שבעת השבועות שהאדם עובר שייך רק בזמן הבאת העומר ושתי הלחם, בזמן שבית המקדש קיים. בזמן שבית המקדש חרב בעוונותינו אנו סופרים לדעת אמימר רק זכר למקדש, ולכן ספירת הימים לחוד ללא התהליך יכולה לבטא את הזכר למקדש ללא התהליך המרכזי של המקדש, התהליך שעוברים במשך שבועה שבועות. אנו לא פסקנו כאמימר, ואנו סופרים שבועות וימים גם יחד, כאשר הימים מגיעים בתור המילוי לשבוע. גם בהם אנו עוברים תהליך, כל יום ויום יש לו חלק משמעותי מהשבוע השלם, מה"שבת", חלק של שביעית שגם בו יש עבודה כדי להגיע לעבודה מלאה ושלמה, שמסתיימת לאחר שבוע שלם.

חג מתן תורה

על גבי הדברים הנ"ל קבעו חז"ל את חג מתן תורה ויצרו קשר בין חג השבועות לחג מתן תורה. הרב ברוך גיגי (באתר ישיבת הר עציון) אומר שעצם זה שחכמים קבעו את חג זה כחג מתן תורה יש בזה משום חגיגת כוחה של התורה שבעל פה – התורה

שאנו חלק ממנה, משתתפים בה יחד עם הקב"ה. חג שאנו עוברים בו את אותו התהליך בדיוק המתאים לזמן זה.

על פי דברינו שבספירת העומר אנו עוברים תהליך, כפי שיש צורך לשנות את טבענו מהשורש קודם שבועות/ הבאת שתי הלחם, כך יש לשנות את טבענו קודם מתן תורה. היציאה ממצרים אינה מתבטאת רק בשיבה בארץ ישראל ובתוכה הפיכתנו לעבדי ה' אלא בדבר גדול נוסף, בתורת ה'. חז"ל בחוכמתם זיהו את מתן תורה יחד עם חג השבועות, חג שאנו חוגגים בו לפני ה' מתוך שיתוף של הייצור שלנו עם הראשית שלו. כך גם התורה ניתנה לנו בסניי ואנו כביכול "משתתפים" בה עם ה', משתעשעים בה, נהנים בה, הוגים בה וממילא הוגים בשמו יתברך. התורה ניתנה לישראל כדי שילמדו בה, יוציאו מתוכה דברים ויחדשו בתורה, כל חידוש וחדוש הוא עוד גילוי של ה'. אנו שותפים עם ה' בתורה כפי שאנו שותפים איתו בשתי הלחם.

אמר רבא: בתחילה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר: בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה.

(עבודה זרה יט ע"א)

הקב"ה נותן את ההתחלה, התורה ניתנה מלמעלה למטה. אך לאחר שאדם הוגה בה התורה נקראת גם על שמו ולא רק על שמו של הקב"ה. נראה שזה בדיוק כמו הכנת שתי הלחם. ראשית הלחם, הדבר הראשוני בא מהקב"ה, ואנו מכינים, אופים ומוציאים מזה תוצר חדש, שהוא נקרא על שמנו.

מאותו המקום שבו היינו עבדי פרעה, בגלות, עלינו לעבור תהליך שנוכל לראות בו את עצמנו כשותפים לבורא יתברך יחד עם עבודתנו אליו – "החירות שבתוך העבדות". ולכך צריך הכנה של שבעה שבועות. המעבר בין עבדים לבני ה' דורש הכנה, חכמי הסוד הבינו שכל יום ויום בספירת העומר הוא חלק מהתהליך, כל שבוע עובדים על ספירה אחת כדי להגיע בסוף אל המנוחה והנחלה. אל מתן תורה, אל ההבנה והתודעה שאנו יחד עם הקב"ה, אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.

נסיים בדברי הרש"ש על ימים אלו:

כי פסח וימים אלו ימי ספירת העומר, הם שורש לכל ימות השנה, ובדרך שהולך בהם, בה מוליכים אותו כל ימות השנה.

(נהר שלום, עמ' לב)

